

Сима М. Чиркович, „Сърбите сред европейските народи“, превод от сръбски Стефан Стоянов, изд. „Агата – А“, С., 2017

Монографията на авторитетния сръбски историк Сима Чиркович проследява историята на сърбите от времето на римските провинции до съвременността. Въпреки че следва хронологията на историческите събития, изследването на Чиркович далеч надхвърля параметрите на традиционната историография – то изследва обществените явления, логиката на процесите, контекстите на сръбската история.



Людмила Улицкая, „Даниел Шайн, преводач“, превод от руски Александрина Петрова, Доротея Монова, изд. „Парадокс“, С., 2016

Историята на главния герой на този роман изглежда невероятна, но всъщност е базирана върху биографията на реално съществувала личност. В книгата си Улицкая реконструира историята от втората половина на миналия век чрез няколко колажно преплетени биографии на различни герои. Разказ за трагизма на историята и жестокостта на идеологиите, но и за оцеляващата и спасителна човечност.



Еманюел Карер, „Истории, различни от моята“, превод от френски Анна Ватева, ИК „Колибри“, С., 2017

Еманюел Карер е вече добре познат на българския читател. „Истории, различни от моята“ ще го срещне отново с тежнеещото към автентизма писане на автора. Тук темите са смъртта и преживяването на загубата, пресъздадени от повествователя чрез свидетелската му гледна точка към две драматични истории.

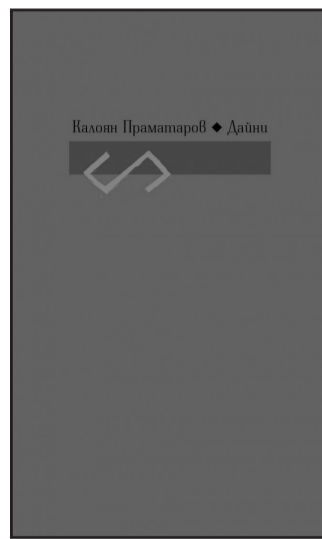
Две северни стихосбирки

Преди време, когато навлязах в естетиката на старокитайската поезия, попаднах на двама автори, всеки от които беше написал стихотворение с едно и също заглавие – нещо като творческо репликиране. Заглавието бе „Магнолиева ограда“, но никъде в текста не се споменава за каквато и да е ограда. Попитах се дали пък не са се облезнали съзречаващите на една и съща магнолиева ограда, дали не е била тяхната обща гледна точка (макар че никога не би могъл да съвпадне досущ въгълът на гледане на двама души), за да покажат как съзречаващият поглед вижда две напълно различни картини, или може да накара, образно казано, една и съща струна да прозвучи по напълно различен начин.

Този пример нахлу в паметта ми по време на представянето на новата стихосбирка на Калоян Праматаров „Дайни“, когато редакторът ѝ Марин Бодаков спомена, че само няколко години по-рано е бил на същото място, вдъхновило Калоян, даже една и съща стая са обитавали, през един прозорец са гледали. Тогава си спомних, че Марин също има „северни“ стихотворения, че и цяла стихосбирка – „Северна тетрадка“. Тук съвпадението не е същото като упражнението на двамата старокитайски поети, пресекли пътищата и гледните си точки в търсене на Пътя, но реших да поразсъждавам върху него.

И двамата са гостували по различно време в Дома на писателя и преводача във Вентспилс, Латвия. Калоян ми описа Вентспилс като малко пристанищно градче на брега на Балтийско море, заобиколено от гъсти излолистни гори, езера и блата, с околности, пълни с изоставени военни обекти от Втората световна война; разказа за съветския шпионски сателит R-32, превърнат днес в база за експерименти със звуци, записвани от Земята и Космоса; за живия „Балтийски път“, който бил очертан с телата на естонци, латвийци и литовци, преди да получат независимостта си. Марин ми изпрати снимки от мястото, за да усетя атмосферата му. Без да можем да измерим съвпадението на гледните им точки, можем да приемем, двамата са споделили много общи гледки. Фактът, че посвоему са преживели точно едно такова далечно място, крайно различно от родните места и от каквито и да са горещи туристически дестинации, не може да не действва сближаващо. (Интересно съвпадение е, че и рецензентът на стихосбирката „Дайни“ Мирела Иванова също е била на Мястото и също е писала стихове за Латвия. Но и художникът на книгата Веселин Праматаров е прекарал известно време в градчето на брега на Вента.) Сближаването обаче спира при другия факт – и двамата посещават Латвия *като творци* и с намерението да творят. Творческият резултат от посещението им със сигурност е различен. Остава любопитството ми към различното поетическо преживяване на/в северната страна у двамата поети. То има и едно почти културологично основание: обикновено българският творец, респ. българската култура се вижда в координатата изток – запад (още по-точно *между* Изтока и Запада). Този път обаче е активиран вертикалният север – юг, като ние сме полюсът Юг, така че Северът се оказва много по-далечен, много по-малко познат и съответно по-чужд за нас. В поезията на двамата поети това разстояние се мери различно.

Напрежението на разстоянието се усеща по-отчетливо в „Северна тетрадка“ на Марин Бодаков и една от мерните му единици е „носталгия“ – другата е „самота“. Калоян Праматаров осмисля (адаптира) мястото митологично. Носталгичното преживяване е почти изключено, при положение че всеки митичен свят премества центъра в себе си. От тази гледна точка пристигане има, но завръщане няма от това място. Първото стихотворение „Сауле“, наречено на името на богинята на слънцето в прибалтийския фолклор, има програмен характер. То започва с най-важния сътворителен жест при светостроенето – издигането на слънчевия диск, „за да може да започне дните и смъртта си/ земният човек“. В



гемиургичното преживяване са постижими и „Любимата жена“, и „Верният приятел“, и „единствените брат, майка и баща“ (силно напомняне на ботевския архетип); постижима е и обичта, и собственото прераждане. Така Калоян Праматаров собствено постига изначалния смисъл на всяка митология: да погреди, да мир-о-твори. Този изпял соларен мит не отменя изобилието на зима в стихосбирката, също на свой ред митологизирана („нашепва думички от лег“, стих. „Пристанище“; „изписва с черно оголени дървета“, стих. „Морета“). Митологизиран са и студът („замръзнали дървета на живота“, стих. „Пристанище“), водата („думи, изтъкани от вода“), гората („гората пее песен, смислена без думи / смее се и плаче“, стих. „Гора“). Въздухът/вятърът, дърветата/гората, земята/пясъкът, морето/водата са осмислени не само като нагледни, а и в същността им на първоелементи – още една причина тази стихосбирка да наричаме гемиургична. Самият гемиург (лирическият Аз) също е митологизиран: „Вървя аз, кучето на Бога, / под слънцето на северния грат“ („Кучето на бога“). Композицията на стихосбирката очертава преходите на пристигане и оставане (без отпътуване): първото стихотворение след програмното е „Пристанище“, а последното „Дом“ (не родния, а поетическа редукция на Дома на писателя и преводача). Първата част е интериорна и става дума за килии, книги и долавящи се звуци: от „приборите на живота“ и от проскърцването на думите („пясъкът на думите проскърца“). В края на този фрагмент интериорността се разтваря от полетелите над света страници. Във втората част на „Дом“ поетическото мислене отново изцяло се изнася навън. Това *екстериорно* „вън“ е истински привличащото поетовото въображение. То може да придобие мащаби, в които човешкият свят да се превърне в негов декор („...потъва утрото в сибите води / и хора, улици, дървета, къщи / се превръщат в декор, привързан за кея с ръждясали вериги...“); може да оприличи хората на „купчини вълищен прах“ (стих. „Пристанище“), видени от перспективата на рибарите в морето; но може и да обърне гледната точка и да умали този път фигурите на самите рибари („... хоризонтът снежна котка / изтръсква бълхите си рибари / на северния вятър“, стих. „Морета“). Природата е вертикалната ос, на която се нанасят митология, история, фолклор, действителност. Интересно е наслаждението на човешкото и природното чрез метафоричния пренос: „... и само как морето – възрастно лице на мъж / излязъл да напозаруба – / подхожда си с небосклона – синкав панталон, протрит на коленете“ („Морета“). Нищо не се разказва – открия се палимпсестът на историята: „... на този плаж всяка песчинка е глава, крайбрежие от черепи“ („Морета“) – метафората намеква за кървавите страници в латвийската история; над пустите дворове „средновековни силуети бродят – / черноглави рицари от дим“ („Черноглавци“); под пода на бароковата катедрала „монаси почукват за храна“ („Рига“); „...пречупен кръст, потънал в Даугава, / редом с Красная звезда“ („Рига“). Нека обобщим, че Калоян Праматаров поетически преживява света изключително чрез метафоричното натрупване – метафорите удвояват и утрояват видяното отвън и в краища сметка екстериорът бива интериоризиран и складиран в „шарапаните на сърдечния ми камък“ (метафора от „Воду“). В този смисъл този поет сякаш не черпи от

паметта – той *трупа* памет.

При Марин Бодаков нещата стоят по-различно, дори като че ли обратно. Мотото на стихосбирката „Северна тетрадка“ е насочено към естетиката на идеалния спомен, който говори на „чист“ детски език (а и подказва естетиката на книгата). За този поет като че ли самото излизане от познатия свят, наред с впечатляването от новото, е *обрисане на ретроспекция*. Концият между „тук“ и „там“ е силно опънат: „...перца от преклонение и съвръхност / обвиват самотата ми на север, / на юг... И мιλват разстоянието геца ми“ („Аварийно кацане“). Заглавието „Разпознаване“ приляга за цялата книга: разпознаване на себе си „извън скоби“, „кривване към себе си“ (негов израз) в напълно различните пространствени координати. Възприятието на Севера е наречено „сън на север“: Аз в Севера. Докосването до външното е заменено от осмислянето: „Много дни никой не ме е докосвал...“ („Огънче пред вратата“).

Стихосбирката на Марин Бодаков също започва със светлината – като че пишещият от Севера е обречен да започне с това, което липсва или изобилства. Докато Калоян Праматаров създава компенсаторно цяла соларна митология, Марин извежда слънцето умозрително, от... изгата: „...не е просветнало след осем / ще се стъмни пред три следобед / коремът на съня е плосък / и светлината идва тук / от книгата“ („Разпознаване“). Вместо митопоетическо изграждане гледката „фотографира“ вътрешни асоциации (например в стих. „Като тази кула“ нагледът на една стара градска кула поражда невероятната метафора: „И ти сама се грижиш за скромния музей без посетители“, кореспондираща с обекта на посвещението на стихосбирката – Зорница). Поетическата форма е кратка („Връщам се / с по-малко, / но акуратно съгнати думи...“, стих. „Връщам се“), стилът – лапидарен, стиховете – „завързващи“ поетически загадки. Прекрасните илюстрации на Кирил Златков към „Северна тетрадка“ подчертават абстрактния въгъл на четене на тези текстове. На меланхоличната северна умозрителност на Марин Бодаков най-приляга класическата северна музика. Музиката на любимите му композитори Георгс Пелецис и Петерис Вакс „оркестрира“ самотата му в Латвия. Борис Праматаров предпочита музикалния строеж на фолклорните песни на прибалтийския фолклор, наречени „дайни“. Неслучайно онаследяват стихосбирката му, а ако с това са и указан код за четенето ѝ, бихме казали, че той е твърде тайнствен за българския читател. Интересно е, че фолклорните дайни изобилстват от тропи, чрез които природно и митично, вълшебно и обикновено буквално се срстват. Тази поетика съответства на поетиката и на Калояновите дайни. От латвийската митология и фолклор в поезията му нахлуват митични божества и персонализации като слънчевата богиня Сауле, лунарната Менес, хтоничната Пястъчна майка (Майката на Смъртта). Подходящ музикален съпровод на стиховете му би била цитрата или гзулата – инструментите, пригласящи на традиционните дайни. Да си представим как прозвучават протяжно, басово или полифонично вокално, както са звучали дайните. Илюстрациите на Веселин Праматаров, замислени в изразността на високочечатната гравюра, нямат аналог в собственото му творчество – те също са плод на вътрешния прочит на тази поезия и на Севера.

Марин Бодаков ми сподели, че неговата „северна тетрадка“ е по-голяма от стихосбирката му – и в „Битката за теб“ се откриват „северни“ стихотворения. Изглежда, че има още думи да „донася“ от северната страна. А дали Калоян Праматаров ще продължи да митопоетства Севера, ще покаже бъдещето.

СВЕТАНА СТОЙЧЕВА

Калоян Праматаров, „Дайни“, изд. „Сонм“, С., 2016; Марин Бодаков, „Северна тетрадка“, изд. ДА, С., 2013.